

UMESTITEV ELEKTRONSKIH DOKAZOV MED DOKAZNA SREDSTVA PRAVDNEGA POSTOPKA

KRISTJAN ZAHRASTNIK

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
kristjan.zahrastnik@um.si

Svojevrstna narava elektronskih dokazov botruje k temu, da jih ne moremo jasno in enostavno umestiti med eno izmed vrst tradicionalnih dokaznih sredstev, ki jih predvideva Zakon o pravnem postopku (ZPP). Elektronski dokazi so po svoji naravi zapisani na elektronskem nosilcu in so tako v izvorni obliki neberljivi, zaradi česar se za izvedbo dokaza elektronske narave zahteva ustrezno znanje in uporaba tehnoloških pripomočkov. Ker trenutna normativna ureditev dokaznih pravil v ZPP posebej ne ureja posebnosti elektronskih dokazov, se elektronske dokaze po analogiji umešča med tradicionalna dokazna sredstva pravnega postopka. Med katera dokazna sredstva se umeščajo, ZPP ne daje izrecnega odgovora. Vsled temu je namen prispevka proučitev, med katera dokazna sredstva umeščamo najpogostejše vrste elektronskih dokazov in ali je trenutna ureditev glede na svojevrstnost elektronskih dokazov ustrezna.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pf.1.2024.4](https://doi.org/10.18690/um.pf.1.2024.4)

ISBN
978-961-286-817-8

Ključne besede:
elektronski dokazi,
dokazna sredstva,
pravni
postopek,
umestitev
elektronskih dokazov,
listina, ogled

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pf.1.2024.4](https://doi.org/10.18690/um.pf.1.2024.4)

ISBN
978-961-286-817-8

Keywords:

illegally obtained evidence,
the right to evidence,
rights in conflict,
the principle of
proportionality,
practical concordance,
civil litigation

CLASSIFICATION OF ELECTRONIC EVIDENCE BETWEEN MEANS OF PROOF OF CONTENTIOUS CIVIL PROCEDURE

KRISTJAN ZAHRASTNIK

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
kristjan.zahrastnik@um.si

The peculiar nature of electronic evidence contributes to the fact that electronic evidence cannot be clearly categorised among the traditional means of proof provided by the Slovenian Contentious Civil Procedure Act (CCPA). Electronic evidence is stored on an electronic medium and, therefore, is not directly readable. For this reason, the presentation of electronic documents requires technical knowledge and technical devices. The current normative regulation of evidentiary rules in the CCPA lacks a special regulation for electronic evidence; as a result, they are, by analogy, applied among the traditional means of proof of contentious civil proceedings. The CCPA does not state explicitly how they are classified as means of proof. Consequently, the purpose of the contribution is to examine which means of proof are applicable to the most common types of electronic evidence and whether the current regulation, considering the peculiarity of the electronic evidence, is appropriate.

1 Uvod

Vseprisotnost elektronskih naprav v življenjskem vsakdanu botruje k enournemu oblikovanju elektronskih podatkov, ki prinašajo nove možnosti dokazovanja v pravnih postopkih. V primerjavi s tradicionalnimi dokazi sta obseg in podvajanje elektronskih dokazov, zlasti zaradi enostavnega načina zapisa podatkov na elektronske naprave, neprimerno večja. Tako se pojavljajo številni dokazi, ki jim je skupna elektronska narava. Predvsem zaradi svojevrstnosti njihove elektronske narave jih ni mogoče enostavno umestiti med tradicionalna dokazna sredstva. Prav umestitev elektronskih dokazov med dokazna sredstva pravnega postopka velja za osrednji namen in cilj tega prispevka.

Razumevanje elektronskih dokazov v luči tradicionalnih dokaznih sredstev pravnega postopka terja predvsem proučitev ureditve dokaznih sredstev, ki pridejo v poštev v primeru elektronskih dokazov. S podrobnejšim pregledom zakonske ureditve dokaznega sredstva listine in ogleda nameravamo predstaviti pomembnejše lastnosti, po katerih se omenjeni dokazni sredstvi razlikujeta, in s tem omogočiti celovito razumevanje elektronskih dokazov v pravnem postopku. S tem razlogom so v prvem poglavju obravnavani temelji veljavnosti elektronskih dokazov v pravnem postopku. Temu sledi drugo poglavje, ki ponuja oris dokaznih sredstev pravnega postopka s poudarkom na razlikovanju med dokaznim sredstvom listine in dokaznim sredstvom ogleda. V nadaljevanju tega poglavja je obravnavana še (ne)zaprtost seznama dokaznih sredstev pravnega postopka. Prispevek v četrtem poglavju obravnava vpliv svojevrstnosti elektronskih dokazov, ki se kažejo v njihovi krhkosti in neposredni berljivosti zgolj s tehničnimi pripomočki, na njihovo umestitev med dokazna sredstva pravnega postopka. Od umestitve elektronskih dokazov med dokazna sredstva je odvisna njihova usoda v pravnem postopku. Pri tem izhajamo iz štirih možnosti umestitve: (1) obravnava elektronskih dokazov znotraj dokaznega sredstva listine; (2) obravnava elektronskih dokazov znotraj dokaznega sredstva ogleda; (3) obravnava elektronskih dokazov v samostojni in posebni vrsti dokaznega sredstva; (4) dvojna obravnava elektronskih dokazov glede na okoliščine dokazovanja. Pri umestitvi se bomo zaradi neomejenih vrst elektronskih dokazov praviloma osredotočili zgolj na najpogostejše oblike, kot so elektronska listina, zvočni in slikovni posnetek ter elektronska pošta.

Umestitvi elektronskih dokazov med dokazna sredstva pravnega postopka sledi še oris umestitve elektronskih dokazov med dokazna sredstva kazenskega postopka. Kazensko-pravna teorija se je že opredelila do umestitve elektronskih dokazov med dokazna sredstva kazenskega postopka, medtem ko poizkusov umestitve v pravnem postopku še ni bilo. To poglavje se zaključuje s primerjavo umestitve elektronskih dokazov v pravnem in kazenskem postopku. V zadnjem poglavju se avtor opredeli do zastavljenega namena in cilja prispevka.

2 Veljavnost elektronskih dokazov v pravnem postopku

Od sprejetja novele ZPP-C¹ je v Zakonu o pravnem postopku² (ZPP) izrecno določeno, da se podatkom v elektronski obliki v pravnem postopku ne sme odreči dokazna vrednost zgolj zaradi tega, ker se nahajajo v elektronski obliki. Določena je tudi enakovrednost pisne in elektronske oblike, če so podatki v elektronski obliki primerni za obdelavo na sodišču, dosegljivi in primerni za poznejšo uporabo.³ Vendar je že pred tem Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu⁴ (ZEPEP) v 4. členu normativno uredil dokazno vrednost podatkov v elektronski obliki. Prav tako Uredba št. 910/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. julija 2014 o elektronski identifikaciji in storitvah zaupanja za elektronske transakcije na notranjem trgu in o razveljavitvi Direktive 1999/93/ES⁵ (Uredba 910/2014) v 46. členu določa, da se elektronskim listinam zgolj zaradi pojavnosti v elektronski obliki ne smeta odvzeti pravni učinek in dopustnost kot dokaza v pravnih postopkih.

Poleg dokazne vrednosti in načelne enakovrednosti pisne in elektronske oblike ZPP predvideva še delitev listine na fizično in elektronsko.⁶ S tem se normativna ureditev podatkov v elektronski obliki v pravnem postopku kot dokaza konča. Velja sicer poudariti, da četudi dokazna vrednost podatkov v elektronski obliki ne bi bila urejena na normativni ravni, to ne bi smelo vplivati na njihovo dopustnost in raven dokazne vrednosti, saj sodišče presoja dokaze v skladu z načelom proste presoje dokazov. Jasno je, da elektronski dokazi lahko nastopajo kot dokaz, ni pa (povsem)

¹ Uradni list RS, št. 52/07.

² Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 – ZArbit, 45/08, 111/08 – odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US, 10/17, 16/19 – ZNP-1 in 70/19 – odl. US.

³ Tako 16.a člen ZPP.

⁴ Uradni list RS, št. 98/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZEPT, 46/14 in 121/21 – ZEISZ.

⁵ UL L 257, 28. 8. 2014.

⁶ Prim. 107. in 224. člen ZPP.

razvidno v kakšni vlogi se jih obravnava v luči dokaznih sredstev pravnega postopka.

Elektronski dokazi se pojavljajo v različnih pojavnih oblikah. Za najpogostejše veljajo zvočni posnetki, slikovni posnetki, fotografije, elektronska pošta, vsebina spletnih strani in družbenih omrežij, instantna sporočila in podatki shranjeni na digitalnih napravah. Splošno gledano kaže elektronske dokaze deliti na digitalne in analogne. Za analogne elektronske dokaze veljajo vinilne plošče, zvočne kasete, fotografski filmi ipd. Dokaze, pridobljene iz analognih naprav, je moč prikazati v trajno obstojni obliki.⁷ Na drugi strani med digitalnimi dokazi obravnavamo pomnilnike digitalnih naprav, katerih podatkovni obstoj je povezan z uporabo digitalne naprave.⁸ Mednje velja razvrstiti elektronsko pošto, vsebino spletnih strani in družbenih omrežij, instantna sporočila in podatke, shranjene na digitalnih napravah. Zvočni posnetki, slikovni posnetki in fotografije so lahko tako analogne kot digitalne narave, odvisno od vrste nosilca, na katerega je vezan podatkovni obstoj.

Podrobnejši pregled nosilcev analognih in digitalnih naprav razkrije, da so proizvodi analogne narave varnejši, saj so težko priredljivi, predvsem zaradi narave shrambe analognih naprav, ki se kaže v obliki papirja ali fotografskega filma. Morebitna prireditve analognega zapisa namreč terja veliko truda in znanja, hkrati pa jo je težko zaznati. Na drugi strani je v digitalne dokaze enostavno poseči, poseg pa težko zaznati.⁹

3 Dokazna sredstva

3.1 Splošno o dokaznih sredstvih v pravnem postopku

Umestitev elektronskih dokazov med dokazna sredstva ni samoumevna. Še več, ni niti nujno, da se jih umešča v katero izmed tradicionalnih vrst dokaznih sredstev. Rezultat umestitve (elektronskega) dokaza med določeno dokazno sredstvo se kaže v naboru pravil, ki se bodo uporabila pri dokazovanju z elektronskimi dokazi v okviru določenega dokaznega sredstva. Dokazna sredstva ZPP deli na pet vrst, in sicer na ogled, listino, zaslišanje priče, izvedbo dokaza z izvedencem in zaslišanje

⁷ S. Mason, Introduction, v: International electronic evidence, 2008, str. XXXV.

⁸ S. Mason, D. Seng, 2017, Electronic evidence, str. 1.

⁹ S. Mason, Introduction, v: International electronic evidence, 2008, str. XXXV.

strank. Navkljub temu, da je ogled dokazovanje in je dokazno sredstvo ogledni predmet,¹⁰ bomo za potrebe prispevka, skladno s poimenovanjem dokaznih sredstev ZPP, uporabljali izraz dokazno sredstvo ogleda.

Ker sta ogled in listina edini dokazni sredstvi, ki veljata za stvarni dokazili,¹¹ je umestitev elektronskih dokazov v tradicionalne vrste dokaznih sredstev omejena zgolj na ti dokazni sredstvi. Navkljub omejitvi na stvarna dokazila se lahko do elektronskega dokaza opredeli stranka, priča ali izvedenec, kadar se zahteva njegova pomoč za razjasnitev ali ugotovitev dejstev.

Ker ZPP ne vsebuje posebnih določb ali načel glede dokazovanja z elektronskimi dokazi, se ponuja tudi možnost njihove razlage znotraj pravil tradicionalnih dokaznih sredstev. Skladno s tem se ponujajo naslednje možnosti umestitve elektronskih dokazov:

- elektronske dokaze se obravnava v okviru dokaznega sredstva listine;
- elektronske dokaze se obravnava v okviru dokaznega sredstva ogleda;
- elektronske dokaze se obravnava v posebni vrsti dokaznih sredstev, ki ni normativno urejena;
- elektronske dokaze se obravnava glede na naravo dokazovanja, in sicer jih umesti med tisto dokazno sredstvo, ki ustreza okoliščinam.¹²

ZPP kot krovni zakon pravnega postopka določa temeljna pravila o dokazovanju. Tako v osemnajstem poglavju Dokazi in izvajanje dokazov, ki obsega 212. do 268.a člen, določa najnujnejša pravila dokazovanja. Dokazna pravila so zaradi pravne varnosti in pravne predvidljivosti urejena na zakonodajni ravni. Vsled temu ZPP celovito ureja dokazni postopek, v katerem stranka predlaga dokaze. Načelo proste presoje dokazov omejuje vnaprejšnjo določitev »vrednostne stopnje« posameznega dokaznega sredstva, s čimer veljajo vsa dokazna sredstva za enakovredna.¹³

¹⁰ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 409.

¹¹ J. Juhart, 1961, Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije, str. 358.

¹² V okviru tega pravila je mogoče določen elektronski dokaz umestiti izključno v dokazno sredstvo ogleda ali listine, kakor tudi v obe vrsti hkrati, kadar tako narekujejo okoliščine.

¹³ J. Juhart, 1961, Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije str. 347 in 358.

3.2 Dokazno sredstvo listine

Dokazno sredstvo listine obravnavamo v luči značilnosti, ki so pomembne za umestitev elektronskih dokazov med to vrsto tradicionalnih dokaznih sredstev. Pri tem je ključnega pomena ujemanje dokaznega predmeta v elektronski obliki s pojmovanjem listine. Vsled temu je poudarek na razumevanje listine v pravnem postopku. Ker ZPP ne ponuja definicije listine, je to nalogo prevzela teorija. Teorija poimenuje listino kot predmet, ki izraža človeško misel, oz. kot predmet, ki človeško misel izraža s pisavo.¹⁴ Pojavljajo se tudi drugi opredelilni elementi listine, kot je npr. prisotnost človeške pisave ali pogojenost listine s kakršno koli mislijo in ne zgolj človeško.¹⁵ Neenotnost opredelilnih elementov listine posledično povzroča razpotja pri oblikovanju definicije listine kot dokaznega sredstva. Glede na delitev listine po ZPP na fizično in elektronsko¹⁶ velja pri pojmovanju listine upoštevati tudi tehnološki napredek, ki je posegel na razvoj pojma listine.¹⁷ Tako je nadvse pomembno, da definicija listine kot dokaznega sredstva ustreza vsaj elementom elektronske listine. Nasprotno v nemškem ZPO, ki ureja nemški civilni postopek, elektronska listina spada pod dokazno sredstvo ogleda prav zaradi odstopanja od tradicionalnega pojmovanja listine, saj elektronska listina ne poseduje elementa utelešenosti in ni neposredno berljiva brez tehnološke pomoči.¹⁸

Ker se pojmovanja listine medsebojno razlikujejo, je pri iskanju skupnega imenovalca mogoče identificirati naslednjo opredelitev: listina predstavlja nosilec, na katerem je s pisavo zapisana misel. Pojavlja se pomembnost pravilnega interpretiranja pomena pisave, jezika pisave, materialnega substrata oz. nosilca ter podpisa listine v luči opredelilnih elementov listine. Pisava je sredstvo, ki omogoča, da se človeška misel pretvori na nosilec. Pisava mora biti razumljiva. Pogoju pisave zato zadošča tisk, ročna pisava, različne vrste pisal ipd. Lahko pa se utelešenje človeške misli udejanji tudi na drug način kot s pisavo, pod to velja umestiti npr. spomenike, mejnike, magnetofonske trakove, televizijske posnetke ipd. Tovrstno pretvorbo misli velja umestiti med dokazno sredstvo ogleda.¹⁹ Materialni substrat

¹⁴ Prav tam, str. 369.

¹⁵ Prim. J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravni postopek, zakon s komentarjem, str. 415, in L. Ude, 2002, Civilno procesno pravo, str. 265.

¹⁶ Prim. 224. člen ZPP.

¹⁷ Prim. R. Munday, 2018, Cross and Tapper on Evidence, str. 676, kjer avtor poudarja, da je tehnološki napredek, ki je vplival na dokazovanje z listinami, razlog za liberalizacijo starih dokaznih pravil na območju Združenega kraljestva.

¹⁸ A. Roßnagel, D. Wilke, Die rechtliche Bedeutung gescannter Dokumente, 2006, str. 2148.

¹⁹ J. Juhart, 1961, Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije, str. 369.

oz. nosilec, ki vsebuje zapisano misel, je lahko papir, kovina, zgradba ipd. Vsled temu si je mogoče predstavljati situacijo, kjer listine zaradi narave nosilca ni mogoče predložiti sodišču. Izjemoma se lahko takrat listinski dokaz izvede izven sodišča.²⁰ Listina je sestavljena iz dveh delov: vsebine oz. besedila in podpisa. Podpis nima učinka na pojmovanje listine, ima pa pomen za njeno dokazno vrednost,²¹ čeprav ni posebnih določb ZPP, ki bi naslavljale vlogo in pomen podpisa v povezavi z dokazno močjo zasebne listine. Tudi jezik pisave velja za nerelevanten element listine, kakor tudi namen, za katerega je bila ustvarjena.²² Zaradi svojih značilnosti velja listina za eno izmed zanesljivejših dokaznih sredstev. Značilnosti listine so:

- trajnost misli, ki je zapisana na listini (*verba volant, scripta manent*);
- misli, ki so zapisane na listini, so praviloma plod tehtnega premisleka;
- preprostost, učinkovitost in hitrost dokazovanja z listinami.²³

S predložitvijo listine dokazovatelj predlaga sodišču, da jo prebere v dokazne namene. Kadar se listina predloži kot dokaz, mora njen dokazovatelj navesti spremljevalne elemente listine, kot je njeno poimenovanje, kraj nastanka oz. izdaje, izdajatelja, nosilec listine in vse druge okoliščine, ki identificirajo listino. Prav tako mora navesti, kje se listina nahaja, saj če listina ni pri predlagatelju dokaza, lahko slednji predlaga sodišču, da naj priskrbi listino.²⁴ Stranka lahko postopa v okviru instituta edicijske dolžnosti, s katero se vzpostavlja dolžnost nasprotne stranke ali druge osebe predložiti listino, ki jo poseduje. Prav tako lahko sodišče po uradni dolžnosti priskrbi listino, ki se nahaja pri organu ali osebi, ki ji je poverjeno izvrševanje javnega pooblastila, če stranka ne more doseči izročitve listine.²⁵

Pomembno vlogo za dokazni postopek ima delitev listin na javne in zasebne, kar učinkuje na dokazno vrednost listinskega dokaza. ZPP v 224. členu določa: »Listina v fizični in elektronski obliki, ki jo v predpisani obliki izda državni organ v mejah svoje pristojnosti, in listina, ki jo izda v taki obliki samoupravna lokalna skupnost, družba ter druga organizacija ali posameznik pri izvrševanju javnega pooblastila, ki

²⁰ Predložitvena dolžnost listine ne velja takrat, kadar listine fizično ni mogoče predložiti, kot to velja za primere, v katerih listine ni mogoče prnesti na sodišče ali ko bi to povzročilo nesorazmerne težave. Tako J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 427.

²¹ J. Juhart, 1961, Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije, str. 369 in 370.

²² S. Triva, 1965, Građansko procesno pravo I, str. 425.

²³ L. Ude, 2002, Civilno procesno pravo, str. 265; J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 416.

²⁴ J. Juhart, 1961, Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije, str. 372.

²⁵ Tretji odstavek 226. člena ZPP.

ji je poverjeno z zakonom (javna listina), dokazujeta resničnost tistega, kar se v njiju potrjuje ali določa.« Javne listine tako pogojujemo z naslednjimi predpostavkami:

- izdajatelj listine je lahko državni organ, samoupravna lokalna skupnost, družba ter druga organizacija ali posameznik, ki deluje v okviru izvrševanja javnega pooblastila;
- izdajatelj deluje v mejah svoje pristojnosti oz. javnega pooblastila;
- listina je v predpisani obliki.²⁶

Opredelitev listine kot javne se kaže v vzpostavljeni domnevi o njeni dokazni moči, kjer se resničnost nanaša na njeno vsebino. Vendar navkljub temu ne velja v absolutnem smislu dojemati resničnosti izražene vsebine, saj je domneva izpodbojne narave.²⁷

3.3 Dokazno sredstvo ogleda

Drugo dokazno sredstvo, ki ponuja možnost umestitve elektronskih dokazov med tradicionalna dokazna sredstva, je ogled. Dokazovanje z ogledom sodišče opravi, kadar je za ugotovitev dejstev ali pojasnitev okoliščin potrebno, da si sodišče stvar neposredno ogleda.²⁸ Tako sodišče z neposrednim čutnim zaznavanjem ugotavlja lastnosti oglednih predmetov.²⁹ Ogledne predmete je zaradi njihove specifične in tehnične narave v določenih primerih mogoče v celoti proučiti zgolj z uporabo posebnih naprav, kot so mikroskop, programska oprema ipd. Uporaba posebnih naprav se pri izvedbi dokazovanja z ogledom mnogokrat pojavlja v kombinaciji z zahtevo posebnega znanja, zaradi česar lahko sodišče izvede dokaz z izvedencem. Sodišče se predvsem odloči za pomoč izvedenca, kadar nima niti ustreznega znanja niti tehničnih zmožnosti za izvedbo dokaza z ogledom.³⁰

Pri dokazovanju z ogledom je sodniku omogočeno, da lastno in neposredno čutno zaznava lastnosti oglednih predmetov. Pri tem med opazujočim sodnikom in oglednim predmetom ni posrednika, s čimer se odpravi možnost nastopa napak, ki

²⁶ L. Ude, 2002, *Civilno procesno pravo*, str. 266 v povezavi z 224. členom ZPP.

²⁷ ZPP v 224. členu določa, da je dovoljeno dokazovati, da so v javni listini dejstva neresnično ugotovljena ali da je sama listina nepravilno sestavljena.

²⁸ Tako 220. člen ZPP.

²⁹ L. Ude, 2002, *Civilno procesno pravo*, str. 265.

³⁰ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, *Pravdni postopek, zakon s komentarjem*, str. 411.

bi lahko nastopile pri posrednem načinu dokazovanja.³¹ Ne glede na poimenovanje ogleda se lahko v določenih primerih ogled opravi tudi z drugim neposrednim čutnim zaznavanjem kot vidom, in sicer lahko sodnik zaznava s sluhom, vonjem, okusom ali tipom.³² Ker ogledni predmet obsega tako premičnine kot nepremičnine, lahko nastopi scenarij, po katerem oglednega predmeta ne bo mogoče predložiti sodišču. V tovrstnih primerih se ogled izvede na kraju oglednega predmeta. Nasprotno, kadar je mogoče predložiti ogledni predmet sodišču, velja dolžnost njegove predložitve.³³

Skladno s prvim odstavkom 122. člena ZPP se o dejanjih, opravljenih na naroku, sestavni zapisnik. Ker se ogled opravi na naroku, bo zapisnik vseboval postopek dokazovanja z ogledom. V primerih, kjer lahko ogledni predmet postane priloga zapisnika, zadošča že zgolj navedba, da je sodišče izvedlo dokaz z ogledom. Kadar ogledni predmet zaradi svojih lastnosti (npr. prevozno sredstvo, nepremičnina) ne more biti priloga zapisnika, je obvezen vsebinski opis bistvenih lastnosti, ki so se neposredno čutno zaznavale.³⁴ Predsednik senata lahko, če senat meni, da izvedba neposrednega ogleda z vsemi člani senata ni nujna, sam opravi ogled, kadar je predmet ogleda stvar, ki se je ne more prinesiti na sodišče oz. bi to povzročilo nesorazmerne stroške.³⁵

3.4 Razlikovanje med dokaznim sredstvom listine in dokaznim sredstvom ogleda

ZPP ne vsebuje posebne ureditve elektronskih dokazov, zato je treba za postopek njihove umestitve med dokazna sredstva pravnega postopka nujno proučiti razlikovanje med dokaznim sredstvom listine in ogleda, saj kljub dokazni enakovrednosti dokaznih sredstev med njima še vedno veljajo določene vsebinske razlike, ki so lahko ključnega pomena za razplet pravnega postopka.

Že iz narave posameznega dokaznega sredstva izhajajo instituti, ki niso skupni oglednim predmetom in listinam. Pri opredelitvi dokaza kot listine bo nastopila pravna ali dejanska domneva o ujemanju vsebine listine z izjavo tiste osebe, ki velja

³¹ J. Juhart, 1961, *Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije*, str. 367.

³² J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, *Pravdni postopek, zakon s komentarjem*, str. 411.

³³ J. Juhart, 1961, *Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije*, str. 368.

³⁴ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, *Pravdni postopek, zakon s komentarjem*, str. 411 in 412.

³⁵ Tako 221. člen ZPP.

za njenega izdajatelja, in sestavlja dokazno moč listine. Ko gre za javno listino, domneva obsega še resničnost vsebine.³⁶ Delitev listin na javne in zasebne se ne more aplicirati na dokazno sredstvo ogleda. Na drugi strani je za dokazovanje z ogledom značilno pravilo, da se lahko izvede izven prostorov sodišča (oglednega predmeta ni mogoče prinesiti na sodišče oz. bi to povzročilo nesorazmerne stroške),³⁷ saj temelji na neposrednem čutnem zaznavanju, s čimer se povezuje subjektivno subsumpcijo dejstev.³⁸ Za listino, ki je sestavljena v tujem jeziku, velja, da se mora sodišču priložiti njen overjen prevod.³⁹ Od umestitve elektronskih dokazov med dokazna sredstva je torej odvisen obstoj zahteve po overjenem prevodu (elektronskega) dokaza. Kadar stranka, njeni zastopniki in pooblaščenici kot tudi sodišče postopajo napak in posamezen elektronski dokaz obravnavajo kot ogled, namesto da bi ga obravnavali kot listino, kjer se mora zagotoviti overjen prevod, to pomeni bistveno kršitev postopka po 14. točki drugega odstavka 339. člena ZPP.

Navkljub temu, da je edicijska dolžnost predvidena v okviru dokaznega sredstva listine, velja tudi za ogledne predmete, saj ZPP pri dokaznem sredstvu ogleda (222. člen ZPP) napotuje na smiselno uporabo 226., 227. in 228. člena ZPP, ki urejajo edicijsko dolžnost listine. Na tem mestu velja sicer poudariti, da ureditev edicijske dolžnosti ni povsem primerna za dokazovanje z ogledom, predvsem ko je predmet dokazovanja ogledni predmet, ki ga ni mogoče predložiti sodišču, kakor tudi ne osebam, ki nastopajo v vlogi oglednega predmeta.

V sodbi I Cpg 708/2013 je Višje sodišče v Ljubljani na koncizen način poudarilo pomembnost razlikovanja med dokaznimi sredstvi. Razlikovanje med dokaznimi sredstvi izhaja iz drugačnega pojmovanja in razumevanja listine oz. oglednega predmeta. Listino je mogoče zlahka predložiti, medtem ko ogledni predmet pogostokrat terja ogled izven prostorov sodišča. Pri listini kot nosilcu dejstev se ta odkrijejo šele z branjem. Ogledni predmet ne gre obravnavati kot nosilec dejstev, se pa pri ogledu dejstva odkrijejo s samim dejanjem ogleda. Če bi se izvedlo dejanje

³⁶ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 417.

³⁷ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 427, pravi, da se tudi listine lahko v primeru nezmožnosti predložitve ali če bi to povzročilo nesorazmerne stroške izvedejo izven prostorov sodišča. Sodišče na to stališče ni vezano, medtem ko je pri oglednem predmetu možnost izvedbe ogleda izven prostorov sodišča zakonsko določena (glede zahteve po ogledu listinskih dokazov gl. VSL sodba I Cpg 708/2013 z dne 21. 11. 2013, ECLI:SI:VSLJ:2013:ICPG.708.2013.1, ali VSL sodba V Cpg 58/2015 z dne 20. 3. 2015, ECLI:SI:VSLJ:2015:V.CPG.58.2015).

³⁸ Tako 221. člen ZPP.

³⁹ Drugi odstavek 226. člena ZPP.

ogleda listine, ne bi razkrili njene vsebine, zato ogled ni primerno dejanje za izvedbo listinskega dokaza. V tej sodbi je sodišče navkljub velikemu obsegu listinskih dokazov (več kot pet milijonov listin) zahtevalo predložitev listin sodišču.⁴⁰

Še pomembneje je bilo razlikovati med dokaznim sredstvom listine in ogleda pred veljavnostjo in uporabo novele ZPP-D,⁴¹ saj je takratni ZPP v 2. točki 358. člena med razlogi, kdaj mora sodišče druge stopnje s sodbo spremeniti sodbo sodišča prve stopnje, predvidel situacijo, ko »je sodišče prve stopnje zmotno presodilo listine ali posredno izvedene dokaze, njegova odločba pa se opira samo na te dokaze.« Zakonodajalec je z novelo ZPP-D odpravil omejitev, ki se je nanašala zgolj na dokazno sredstvo listine, in je razširil razloge še na druga dokazna sredstva. Trenutno veljavni 358. člen ZPP v 2. in 3. točki določa, da sodišče druge stopnje ne razveljavi sodbe prvostopenjskega sodišča in zadeve ne vrne v novo sojenje, če je sodišče prve stopnje zmotno presodilo ali če ni presodilo listine, pisne izjave prič, oglednih predmetov, ki so v spisu, ali posredno izvedenih dokazov ob pogoju, če se odločba opira samo na te dokaze (to velja v primeru zmotne presoje) oz. če so imele stranke možnost v postopku pred prvostopenjskim sodiščem obravnavati te dokaze (to velja v primeru ne presoje). Z razširitvijo razlogov se je enakovrednost dokaznih sredstev v ZPP izravnala – ostaja zgolj vsebinsko razlikovanje med dokaznimi sredstvi.

3.5 Morebitna zaprtost seznama dokaznih sredstev

Poraja se tudi možnost, da se elektronski dokazi obravnavajo v posebni vrsti dokaznih sredstev, ki ni normativno urejena v ZPP. Zato je treba preveriti, ali je dopustno predložiti dokazna sredstva, ki jih ZPP normativno ne ureja. V teoriji je sprejeto stališče,⁴² da se smejo predlagati tudi tista dokazna sredstva, ki jih ZPP ne predvideva. Iz seznama dokaznih sredstev ne izhaja nedopustnost drugih, nenormativno urejenih dokaznih sredstev. Še več, *Juhart* je že v delu iz leta 1961 omenjal možnost oblikovanja nove veje dokaznih sredstev, h kateri bi botroval tehnološki razvoj (npr. fotografija, televizijski prenos, magnetofonski posnetek). Novo vrsta dokaznega sredstva bi bila dopustna in bi se kot ostala dokazna sredstva, določena v zakonu, presojala v skladu s prosto presojo dokazov.⁴³

⁴⁰ VSL sodba I Cpg 708/2013 z dne 21. 11. 2013, ECLI:SI:VSLJ:2013:ICPG.708.2013.1.

⁴¹ Uradni list RS, št. 45/2008.

⁴² J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 419.

⁴³ J. Juhart, 1961, Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije, str. 358.

Višje sodišče v Ljubljani je v sodbi I Cpg 708/2013 obravnavalo dokazni predlog, v okviru katerega naj bi sodišče ali izvedenec opravil ogled računovodskih listin. Ker bi predložitev računovodskih listin, ki jih je več kot pet milijonov, vodila do povečanega obsega sodnega spisa, je stranka predlagala njihov ogled. Sodišče poudarja, da dejanja ogled (računovodskih) listin predstavlja izjemo pravila prvega odstavka 226. člena ZPP, iz katerega izhaja, da mora stranka v dokaz svojih navedb predložiti listino, na katero se sklicuje. Ob tem še dodaja, da je civilno procesno pravo javno pravo, ki pri razlagi ne dopušča odprtosti. Vsled temu je dokaznih sredstev skladno z ZPP zgolj pet in oblikovanje novih dokaznih sredstev ni dopustno. Odločitev o izvedbi dokaznih sredstev je namreč po določbi 213. člena ZPP na sodišču.⁴⁴

Podobno izhaja iz sodbe V Cpg 58/2015 Višjega sodišča v Ljubljani, ki je v luči zavrnitve dejanja ogleda listin zavzelo stališče, da slovenski pravdni postopek ne dopušča novih vrst dokaznih sredstev, saj zaradi prisilnosti civilnega procesnega prava, na katerega so vezane tako stranke kot sodišče, velja zaključen seznam dokaznih sredstev.⁴⁵

Stališče sodišča o zaključenosti seznama dokaznih sredstev se v obeh obravnavanih zadevah opredeljuje do predloga stranke o ogledu listin. Z izvedbo ogleda listine naj bi sodišče domnevno kršilo pravila tradicionalnih dokaznih sredstev ZPP, kakor tudi ne bi ugotovilo dejstev, ki se kažejo v vsebini listine. Sodišče je s tem poudarilo, da je treba dokaze izvajati v skladu z zavezujočimi pravili. Zaprtost seznama dokaznih sredstev gre torej tolmačiti v luči prostega kombiniranja trenutnih dokaznih sredstev, kar pa pravila pravnega postopka ne dopuščajo, zaradi česar izpostavljena stališča izbrane sodne prakse ne kaže jemati prestrogo v smeri, ki bi zavirala oblikovanje posebnega dokaznega sredstva v primeru svojevrstnih značilnostih dokazov, ki jih ni mogoče interpretirati v luči tradicionalnih dokaznih sredstev. Takšen zaključek kaže opreti tudi na stališče Vrhovnega sodišča RS (sodba II Ips 27/2000 in sodba II Ips 682/2007), ki je izrecno izpostavilo, da zavrača stališče po *numerus clausus* dokaznih sredstev oz. o taksativnem seznamu dokaznih sredstev.⁴⁶ S tem tako sodna praksa kot tudi teorija označuje morebitno obravnavo (elektronskih) dokazov v samostojni in posebni vrsti dokaznega sredstva pravnega postopka kot dopustno.

⁴⁴ VSL sodba I Cpg 708/2013 z dne 21. 11. 2013, ECLI:SI:VSLJ:2013:I.CPG.708.2013.

⁴⁵ VSL sodba V Cpg 58/2015 z dne 20. 3. 2015, ECLI:SI:VSLJ:2015:V.CPG.58.2015.

⁴⁶ VSRS sodba II Ips 27/2000 z dne 28. 6. 2000, ECLI:SI:VSRS:2000:II.IPS.27.2000, in VSRS sodba II Ips 682/2007 z dne 8. 11. 2007, ECLI:SI:VSRS:2007:II.IPS.682.2007.

Več o tem, ali elektronski dokazi terjajo samostojno in posebno dokazno sredstvo navajamo v razdelku 4.4 »Elektronski dokazi kot posebna veja dokaznih sredstev«.

4 Umestitev elektronskih dokazov med dokazna sredstva

4.1 Umestitev elektronskih dokazov med dokazno sredstvo listine

4.1.1 Obravnava elektronske listine v luči zakonskih določb ZPP

Nemalokrat so bolj pravne kot dejanske ovire tiste, ki povečujejo prepad med elektronskimi in tradicionalnimi listinami, zaradi česar se zahteva aktivnost zakonodajalca, da elektronske listine postanejo tudi pravne listine.⁴⁷ Tako ZPP od novele ZPP-C⁴⁸ pri opredelitvi javne listine izrecno izpostavlja enakovrednost med listino v fizični in elektronski obliki. Pred tem je ZPP uporabljal zgolj izraz listina. S tem je zakonodajalec elektronsko listino umestil med dokazno sredstvo listine. Najočitnejša razlika med listino v fizični in elektronski obliki je v nosilcu oz. materialnem substratu listine. Ta je pri fizičnih listinah otipljiv predmet, medtem ko nosilec elektronske listine omogoča berljivost zgolj s tehničnimi pripomočki.⁴⁹ Elektronska listina ne zgolj, da odstopa od tradicionalnih elementov listine, temveč ima še posebne lastnosti, saj vsebuje podatke, kot so metapodatki, sistemski, izbrisani in zapuščeni podatki.⁵⁰

Elektronski dokazi so v obliki, ki ne omogoča njihove neposredne berljivosti. Berljivi so namreč zgolj z uporabo ustrezne tehnične opreme in nemalokrat tudi z ustreznim strokovnim znanjem ali celo s pomočjo digitalnega forenzika.⁵¹ Prav zaradi tega se v teoriji poraja dvom o pravilnosti zakonske umestitve elektronskih listin med listinske dokaze in da bi kazalo razmisliti o njihovi umestitvi med dokazno sredstvo ogleda.⁵² Navkljub temu pomisleku velja izpostaviti, da zgolj večja potreba po dokazovanju z izvedencem oz. digitalni forenzikom, kadar se dokazuje z elektronskimi listinami, ne sme zanemariti skupnih značilnosti fizične in elektronske listine in posledično smiselnost analognega sklicevanja pri dokazovanju. Tudi fizične listine je mogoče v posameznih primerih zaznati zgolj z uporabo tehničnih pripomočkov, npr. kadar je

⁴⁷ S. Mason, D. Seng, 2017, *Electronic evidence*, str. 21.

⁴⁸ Gl. 20. člen ZPP-C.

⁴⁹ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, *Pravdni postopek, zakon s komentarjem*, str. 419.

⁵⁰ S.M. Curreri, *Defining Document in the Digital Landscape of Electronic Discovery*, 2005, str. 1543.

⁵¹ L. Selinšek, *Elektronski dokazi - pasti in priložnosti*, 2008, str. 12.

⁵² I. Demšar-Potočnik, 2017, *Razkritje dokazov v pravdnem postopku*, str. 33.

drugače nevidna pisava berljiva zgolj z ultravijolično svetlobo.⁵³ Prav tako listinskim dokazom ni tuja izvedba s pomočjo izvedenca (npr. presoja prisotnosti podpisa, pristnost besedila, starost listine ipd.). Tako kot fizična listina je lahko tudi elektronska opremljena s podpisom. Elektronski podpis je podrobneje urejen v Zakonu o elektronski identifikaciji in storitvah zaupanja⁵⁴ (ZEISZ) in Uredbi 910/2014 .

Pojma fizične in elektronske listine se prepletata, predvsem kadar se listino pretvori iz ene oblike v drugo in obratno. S pretvorbo listine v fizični obliki v elektronsko slednja pridobi lastnosti, ki so značilne za elektronske listine.⁵⁵ Velja tudi obratno, kadar se elektronska listina pretvori v fizično, kjer je opremljena celo z izvirnim lastnoročnim podpisom, poseduje lastnosti značilne za listine v fizični obliki.⁵⁶ ZPP v tretjem odstavku 224. člena pri javnih listinah določa, da je: »dokazovanje z mikrofilmsko ali elektronsko kopijo listine oziroma z reprodukcijo te kopije je izenačeno z listino v fizični obliki iz prvega odstavka tega člena⁵⁷, če je tako mikrofilmsko ali elektronsko kopijo oziroma reprodukcijo te kopije izdal za to pristojen državni organ, organ samoupravne lokalne skupnosti ali nosilec javnih pooblastil.« Glede prepisa listine, ki se priloži vlogi, določa 107. člen ZPP: »listine, ki se priložijo vlogi, so lahko v izvorniku ali prepisu. Kot prepis listine v fizični obliki se šteje zajeta in hranjena mikrofilmska ali elektronska (digitalizirana) kopija, reprodukcija te kopije ali overjen prepis, lahko pa tudi navaden prepis ali mikrofilmska, elektronska (digitalizirana) kopija, fotokopija ali reprodukcija te kopije. Kot prepis listine v elektronski obliki se šteje elektronska kopija, ki je pretvorjena v obliko, primerno za branje in izpis na papir.« Izhajajoč iz tega lahko vzpostavimo, da je listina, ki se pretvori iz ene oblike v drugo, še vedno obravnavana v okviru dokaznega sredstva listine.

4.1.2 Razlaga elektronske listine v luči tradicionalnega pojmovanja listine

Od razumevanja in opredelitve elektronske listine v pravnem postopku je odvisno, katere elektronske dokaze velja obravnavati v luči dokaznega sredstva listine, kamor umeščamo elektronsko listino. Razvidno je, da svojevrstna narava elektronske listine

⁵³ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravdni postopek, zakon s komentarjem, str. 419.

⁵⁴ Uradni list RS, št. 121/21.

⁵⁵ M. A. Biasiotti, A Proposed Electronic Evidence Exchange Across the European Union, 2017, str. 4.

⁵⁶ J. Toplišek, Pravna zmogljivost elektronske pošte, 1997, str. VIII.

⁵⁷ Prvi odstavek 224. člena ureja javno listino.

ustvarja nekatera odstopanja od tradicionalnih lastnosti, ki so značilne za listinske dokaze. Za opredelitev dometa elektronske listine nameravamo identificirati, kateri elementi elektronske listine v luči tradicionalnega pojmovanja listine veljajo za izhodiščno točko, ki tvori podlago za označbo listine kot elektronske. Listino obravnavamo kot nosilec, na katerem je s pisavo izražena misel. Ta opredelitev se lahko dopolnjuje še z dodatnim pogojem človeške pisave in človeške misli. Pogojenost obravnave listine z elementom človeške pisave bi že *a priori* izključevala možnost tolmačenja elektronske listine kot dokaznega sredstva listine, medtem ko je samemu pogoju pisave zadoščeno, če je pisava na voljo v berljivi elektronski obliki. Zaradi delitve listin v okviru ZPP na fizične in elektronske bi tovrstna razlaga, ki utemeljuje pogojenost s človeško pisavo, presegala jezikovno razlago 107. in 224. člena ZPP.

Pogojenost listine s človeško mislijo zreducira možnosti umestitve listin, katerih izvor je računalniške narave (listina je plod dela umetne inteligence, programske opreme, računalniškega obdelovanja ipd.). Ker je pri definiciji listine treba upoštevati tehnološki napredek, predlagamo, da se misel razlaga ekstenzivno, in sicer tako, da vsebuje tudi računalniške procese. Platforme za prenos zvoka in slike, kot sta npr. Microsoft Teams ali Zoom Video Communications lahko samodejno ustvarijo seznam udeležencev določenega sestanka, opremljen s časovnim žigom njihove udeležbe. Tovrstni seznam je neposredno berljiv s tehničnimi pripomočki in poseduje vse lastnosti elektronske listine, vendar ni plod pretvorbe človeške misli na nosilec. Podoben primer predstavlja programska oprema Google Forms, ki se uporablja za upravljanje anket, prijav na dogodke ipd. Uporaba te programske opreme omogoča vpogled v statistično analizo odgovorov ustvarjenega obrazca, ki jo samodejno pripravi programska oprema. Tudi v tem primeru ne moremo opredeliti izražene pisave človeške misli, čeprav lahko govorimo o predmetu, ki ima značilnosti listine. Vsled temu se zdi najustreznejša definicija, ki ne pogojuje opredelitve listine s človeško mislijo ali človeško pisavo.

Če gledamo elektronsko listino skozi prizmo tradicionalnih značilnosti listine, ugotovimo, da marsikatero izmed teh v določeni meri zbledijo. Trajnost misli, izražene na listini, se kot značilnost listine delno izgubi pri elektronskih listinah, kjer je spremenljivost vsebine relativno enostavna. Programska oprema, ki omogoča berljivost elektronske listine, različno omogoča njeno spremenljivost. Listine zapisane v datotečnem zapisu »docx« je mogoče prosto spreminjati, medtem ko

datotečni zapis »pdf« načeloma omejuje posege v vsebino.⁵⁸ Prav tako so elektronske listine lažje uničljive napram fizičnim. Trditev, da so misli praviloma plod tehtnega premisleka, z elektronskimi listinami izgublja veljavo, predvsem če med elektronske listine prištevamo elektronsko pošto,⁵⁹ vsebino spletnih strani in družbenih omrežjih,⁶⁰ kjer so zaradi lahkotnosti uporabe nemalokrat izražene misli hipne in nepremišljene. Dokazovanje z listinami naj bi bilo preprosto, hitro in učinkovito. Uporaba tehničnih pripomočkov in tehničnega znanja pri izvedbi elektronske listine lahko zaradi nepredvidljivosti delno omeji tovrstno značilnost listine. Velja še poudariti, da enostavnost načina zapisa elektronske listine pripomore k njihovemu povečanemu obsegu napram listinam v fizični obliki, kar lahko še dodatno oteži dokazovanje z elektronskimi listinami.

4.1.3 Sklepno o umestitvi elektronskih dokazov med dokazno sredstvo listine

Tolmačenje elektronskih podatkov, zapisanih na nosilcu, kot elektronske listine v okviru dokaznega sredstva listine terja njihovo razlago skozi elemente listine. Glede na nepomembnost oblike, v kateri se nahaja nosilec oz. materialni substrat listine, je slednji lahko elektronskega porekla. Materialni substrat oz. nosilec je pri fizičnih listinah otipljive narave, medtem ko je nosilec elektronske listine berljiv zgolj s tehničnimi sredstvi.⁶¹ Nadalje, nepomembno je tudi sredstvo, ki sestavlja listino (rokopis, tisk, računalniška pisava ipd.). Vsled temu je skupni imenovalec listine v fizični in elektronski obliki prisotnost misli (lahko tudi računalniške), zapisane na nosilcu in izraženo s pisavo. Vrste elektronskih dokazov se med seboj razlikujejo po lastnostih, zato ni mogoče vseh podrediti predhodno omenjeni definiciji listine in posledično tudi ne zgolj pravilom enega izmed dokaznih sredstev. Ne glede na

⁵⁸ Poseg v vsebino je izjemoma mogoč z ustrežno programsko opremo (npr. plačljiva različica programa Adobe Acrobat Reader DC).

⁵⁹ Ena najpogostejših oblik komunikacije v sodobnem času je elektronska pošta, ki zaradi besedila v elektronski obliki kaže podobnosti z elektronsko listino. Elektronsko pošto sestavlja besedilo, podatki o pošiljatelju in prejemniku ter datum prejetja. Lahko je opremljena tudi z elektronskim podpisom. Pomen podpisa pride do izraza zlasti pri presojanju dokazne vrednosti elektronske pošte. Več o tem T. Ivanc, *Theoretical Background of Using Information Technology in Evidence Taking*, v: *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, 2016, str. 294.

⁶⁰ Zaradi vseprisotnosti spletnih strani in družbenih omrežij v življenjskem vsakdanu so tovrstni elektronski dokazi vse pogostejši. Podobnost vsebin, objavljenih na spletnih straneh in družbenih omrežij, z listino (berljivost oz. prisotnost pisave, izražena misel, zapis na nosilcu) napotuje na njihovo obravnavo v okviru dokaznega sredstva listine.

⁶¹ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, *Pravdni postopek, zakon s komentarjem*, str. 419.

umestitev dokaza bo sodišče vselej določilo dokazno vrednost elektronskih dokazov skladno z načelom proste presoje dokazov.⁶²

4.2 Umestitev elektronskih dokazov med dokazno sredstvo ogleda

Poleg umestitve elektronskih dokazov med dokazno sredstvo listine se ponuja še možnost njihove obravnave v okviru dokaznega sredstva ogleda. Kategorizacija elektronskih dokazov v dokazno sredstvo ogleda poteka po metodi negativne definicije, ki pride v poštev, ko elektronskega dokaza ni mogoče podvreči definiciji listine. V primeru dokazovanja z ogledom je elektronski dokaz objekt neposrednega čutnega zaznavanja.

Pri kategorizaciji zvočnih in slikovnih posnetkov uporaba tehnične narave napotuje, da gre pri izvedbi zvočnega posnetka za dokaz, ki se bo izvedel z dejanjem ogleda, kjer bo sodnik s sluhom ali oz. in vidom neposredno čutno zaznaval vsebino posnetka. Ključna pri tem je zmožnost ponovljivosti posnetka, ki je zapisan na elektronskem nosilcu. Z gledanjem in poslušanjem sodnik neposredno čutno zaznava vsebino posnetka. V primeru slikovnih posnetkov velja izpostaviti podobnosti z dokazovanjem s fotografijo, ki je v pravnem postopku podvržena pravilom dokaznega sredstva ogleda. Prav tako zvočni in slikovni posnetki ne vsebujejo elementa pisave, ki je značilen za listine, in tako niso berljivi.

4.3 Dvojna umestitev elektronskih dokazov

Izhajajoč iz ugotovitev razdelka 4.1 »Umestitev elektronskih dokazov med dokazno sredstvo listine« in 4.2 »Elektronski dokazi kot dokazovanje z ogledom« lahko elektronske dokaze podvržemo tako pravilom dokaznega sredstva listine ali ogleda kot tudi v obe dokazni sredstvi hkrati, kakor to velja za primer elektronske fotografije s pripisom,⁶³ kadar tako narekujejo okoliščine dokazovanja. Že posebne lastnosti elektronskih dokazov (prisotnost sistemskih podatkov, metapodatkov ipd.) pripomorejo k temu, da ni mogoče istovrstne elektronske dokaze zaobjeti izključno z eno kategorijo dokaznega sredstva. Tako se ponuja rešitev, po kateri elektronske dokaze umestimo med tisto dokazno sredstvo, ki najbolj ustreza namenu

⁶² T. Ivanc, 2015, Evidence in Civil Law – Slovenia, str. 42.

⁶³ J. Zobec, v: L. Ude, A. Galič, 2006, Pravnih postopek, zakon s komentarjem, str. 416.

dokazovanja. Ob tem naj velja vodilo, da če je dokaz na voljo sodišču v berljivi obliki, ga kaže umestiti med dokazno sredstvo listine.

4.4 Elektronski dokazi kot posebna vrsta dokaznih sredstev

Elektronski dokazi zaradi narave zapisa na nosilec niso neposredno berljivi v izvorni obliki. Zato jih mora sodišče izvesti z uporabo tehničnih pripomočkov in tehničnega znanja. Temu dodamo še njihovo svojevrstnost in krhkost, zaradi česar načeloma terjajo večjo pozornost pri dokazovanju kot dokaz v fizični obliki. Vsled temu se pojavlja možnost oblikovanja posebne veje dokaznih sredstev, ki bi ponujala posebno ureditev, prilagojeno elektronskim dokazom. Kot izhaja iz razdelka 3.5 »Morebitna zaprtost seznama dokaznih sredstev«, je dokazovanje z dokaznimi sredstvi, ki niso normativno urejena v ZPP, dopustno. ZPP je določene elemente elektronskih dokazov, kot sta elektronska kopija oz. prepis listine in elektronska listina, uspel normativno urediti znotraj tradicionalnih vrst dokaznih sredstev. Sodeč po tem pravdni postopek ne narekuje teženj po njunem dokazovanju v okviru samostojne in posebne vrste dokaznih sredstev, navkljub pogojenosti njihove izvedbe s tehničnimi pripomočki. Še več, trenutna regulacija elektronske listine narekuje, da naj se elektronski dokazi tolmačijo v okviru tradicionalnih dokaznih sredstev. Če bi se zakonodajalec odločil za oblikovanje posebne vrste dokaznega sredstva v pravnem postopku, namenjenega elektronskim dokazom, bi to rezultiralo v korenito sistemsko spremembo do sedaj uveljavljenih dokaznih pravil in temeljnih načel pravnega postopka.

5 Umestitev elektronskih dokazov med dokazna sredstva kazenskega postopka

5.1 Splošno o pridobivanju elektronskih dokazov v kazenskem postopku

Z namenom ohranjanja celovitosti in verodostojnosti elektronskih dokazov kazenski postopek predvideva podrobnejša navodila pri zasegu, hrambi in črpanju elektronskih podatkov iz nosilcev. K podrobnejši ureditvi je botrovalo pridobivanje dokazov v okviru preiskovalnega načela, kar je lastnost, ki je tuja pravnemu postopku, kjer vlada razpravno načelo. Zaradi mešanega (akuzatorno-inkvizitornega) tipa kazenskega postopka so namreč stranke v kazenskem položaju v neenakem položaju in morajo pravila kazenskega prava zlasti zagotoviti, da državni organi tekom pridobivanja dokazov spoštujejo zakonsko določene pravice

obdolženca oz. osebe, zoper katero teče kazenski postopek. Elektronski dokazi v kazenskem postopku nastanejo tako zunaj kot tudi med samim postopkom, kjer je njihov nastanek povezan s protokoliranjem procesnih dejanj. Tako v kazenskem postopku poteka pridobivanje dokazov s preiskovalnimi dejanji in prikritimi preiskovalnimi ukrepi, kjer pridobivajo dokaze pristojni organi. V nadaljevanju je prikazana obravnava elektronskih dokazov v kazenskem postopku in njihov odnos do tradicionalnih dokaznih sredstev kazenskega postopka (zaslišanje obdolženca oz. osebe, zoper katero teče kazenski postopek, zaslišanje prič, dokazovanje z izvedencem, listina in ogled). Navkljub temu, da se kazenski in pravdni postopek po naravi razlikujeta, velja vseeno predstaviti težnje zakonodajalca, ki jih je izrazil pri normativnem urejanju elektronskih dokazov v kazenskem postopku.

5.2 Slikovni in zvočni posnetki ter analogni elektronski dokazi

Teorija pri obravnavi umestitve elektronskih dokazov med tradicionalna dokazna sredstva kazenskega postopka razmejuje med digitalnimi in analognimi dokazi, ki vključujejo zvočne in slikovne posnetke, ne glede na njihovo poreklo. Razlog za enakovrstno obravnavo zvočnih in slikovnih ter analognih dokazov v teoriji se najverjetneje nahaja v medsebojni podobnosti in v možnosti obravnave zvočnih in slikovnih posnetkov ter analognih elektronskih dokazov v okviru dokaznega sredstva listine. Prvi odstavek 339. člena Zakona o kazenskem postopku⁶⁴ (ZKP) namreč določa, da: »zapisnike o ogledu zunaj glavne obravnave, o hišni ali osebni preiskavi, prepoznavi oseb, predmetov ali kraja storitve in o zasegu stvari ter listine, knjige, spise in druga pisanja, ki se uporabijo kot dokaz, na glavni obravnavi zaradi ugotovitve vsebine preberejo stranke oziroma upravičeni predlagatelji izvedbe posameznega dokaza ali predsednik senata, če gre za izvedbo dokaza po uradni dolžnosti. Predsednik senata lahko odredi, da se reproducira zvočni ali slikovni posnetek opravljanja preiskovalnega dejanja. Pisanja, ki pomenijo dokaz, se po možnosti predložijo v izvirniku.« S tem zakonodajalec interpretira zvočni ali slikovni posnetek preiskovalnega dejanja kot listino.⁶⁵

⁶⁴ Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US, 65/16 – odl. US, 66/17 – ORZKP153,154, 22/19, 55/20 – odl. US, 89/20 – odl. US, 191/20 – odl. US, 200/20 in 105/21 – odl. US.

⁶⁵ P. Gorkič, K. Šugman Stubbs, 2011, Dokazovanje v kazenskem postopku, str. 228.

Iz ozkega pojmovanja listine, ki odraža element berljivosti vsebine na nosilcu, izhaja, da zvočnih in slikovnih posnetkov zaradi pomanjkanja te lastnosti ne moremo tolmačiti kot listine. Na drugi strani lahko vsebino zvočnega ali slikovnega posnetka neposredno čutno zaznavamo, s čimer se odpira podlaga njihove umestitve med dokazno sredstvo ogleda.⁶⁶ Ustavno sodišče RS je v odločbi Up-472/02⁶⁷ poleg pojmovanja posnetka kot »avtentično ohranjene besede ali glasu, ki se je s posnetkom ločila od osebe, ki ga je izgovorila« poudarilo še, da »daje tonski zapis oblast nad tujo osebo oz. njeno osebno dobrino, ker omogoča ponovitev (ponovno predvajanje).« Ker posnetek ohranjanja avtentični zapis slike ali zvoka in s tem omogoča ponovno poslušanje ali gledanje oz. neposredno čutno zaznavanje posnete vsebine, se vzpostavlja podobnost tega dejanja z izvedbo dokaznega sredstva ogleda. Vendar kaže izpostaviti, da se dejanje ogleda fotografije, ki vsebuje npr. oškodovančeve poškodbe, bistveno razlikuje od ogleda zvočnega posnetka, kjer je vsaj praviloma ključnega pomena za dokazovanje vsebina posnete izjave, ki je preko ubeseditve predmet spoznanja. Vsled temu se kot najprimernejša rešitev ponuja dvojna obravnava zvočnih in slikovnih posnetkov, skladno s katero sodišče obravnava posnetek kot dokazno sredstvo listine, kadar se bo osredotočilo na vsebino izražene izjavo v posnetku.⁶⁸

Dvojno obravnavanje posnetkov v okviru ustaljenih dokaznih sredstev nudi podlago, da se posnetek obravnava kot dejanje ogleda, predvsem kadar se bodo presojala vprašanja, ki zadevajo npr. lokacijo ali kakovost posnetka, oz. kadar bo sodišče zaznavalo okoliščine, ki se ne štejejo za izjavo (npr. opazovanje oblačil storilca kaznivega dejanja, lastnosti predmetov, barva glasu ipd.). Na drugi strani, kadar bo sodišče osredotočeno na pomen izjave, ki jo posnetek vsebuje, bo sodišče obravnavalo isti zvočni ali slikovni posnetek kot dokazno sredstvo listine. Tako se bo kot dokazno sredstvo listine obravnavalo npr. pridobljen posnetek telefonskega pogovora na podlagi prikritih preiskovalnih dejanj, kjer bo sodišče osredotočeno na vsebino izjav deležnikov pogovora, in zvočne ali slikovne posnetke preiskovalnih dejanj (posnetek zaslišanja priče), kadar bo poudarek na ugotavljanju vsebine izjave.⁶⁹

⁶⁶ Prav tam, str. 228.

⁶⁷ USRS odločba Up-472/02 z dne 7. 10. 2004, ECLI:SI:USRS:2004:Up.472.02.

⁶⁸ P. Gorkič, K. Šugman Stubbs, 2011, Dokazovanje v kazenskem postopku, str. 228 in 229.

⁶⁹ Prav tam, str. 229.

5.3 Digitalni elektronski dokazi

Pri umestitvi digitalnih dokazov med tradicionalna dokazna sredstva je treba upoštevati razliko med digitalnimi dokazi in analognimi dokazi ter zvočnimi in slikovnimi posnetki. Digitalni dokazi namreč v svoji izvorni obliki niso berljivi in zaradi tega niso neposredno dostopni človeškemu čutnemu zaznavanju, čeprav se jih da zaznati z ustreznimi tehničnimi sredstvi in tehničnem znanju. Hkrati pa se zapis v digitalni obliki odraža v ranljivosti in enostavni spremenljivosti. Upoštevajoč posebne lastnosti digitalnih dokazov analogija z dvojno obravnavo po vzoru umestitve zvočnih in slikovnih posnetkov ter analognih elektronskih dokazov ni najbolj smiselna, zlasti ker je z gledanjem oz. poslušanjem zvočnih in slikovnih posnetkov mogoče slednje neposredno čutno zaznati, kar je digitalnim dokazom tuja lastnost. Omenjeni razlogi in okoliščine narekujejo, da se digitalni dokazi obravnavajo samostojno kot posebno dokazno sredstvo. S posebno ureditvijo digitalnih dokazov se zagotovi ponovljivost dokazovanja in ohranitev ter varovanja njihove integritete. Tako ZKP v 219.a in 223.a členu ureja poseben pristop k zasegu, hrambi, zavarovanju in pridobivanju podatkov z elektronskih naprav.⁷⁰

5.4 Primerjava med umestitvijo elektronskih dokazov v pravnem in kazenskem postopku

V kazenskem pravu so se glede digitalnih elektronskih dokazov oblikovala posebna pravila za njihov zaseg, hrambo, zavarovanje in pridobivanje podatkov z elektronske naprave. Tako se digitalni dokazi obravnavajo kot posebno in samostojno dokazno sredstvo. V pravnem postopku zaradi veljave razpravnega načela ni bilo takšne potrebe po prilagoditvi dokaznih pravil. Navkljub temu so nove pojavne oblike dokazov, čeprav v minimalen obsegu, pronicale med pravila ZPP. Pravila pravnega postopka namreč določajo dokazno vrednost pretvorbe listine iz fizične v digitalno obliko in iz digitalne v fizično, kot tudi urejajo enakovrednost javne listine v elektronski obliki s fizično. ZPP hkrati še dodaja najosnovnejši napotek glede elektronskih dokazov, in sicer, da se podatkom v elektronski obliki ne sme odreči dokazna vrednost zgolj zaradi njihove elektronske oblike. Skupni imenovalec normativnega urejanja elektronskih dokazov v ZKP in ZPP je ureditev institutov, ki so zaradi razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije bili potrebni prenovitve, saj je predhodna ureditev postala obsoletna. Posebne namenske regulacije

⁷⁰ Prav tam, str. 229 in 230.

elektronskih dokazov navkljub vpeljavi določenih novih ali posodobljenih institutov ni mogoče zaznati. ZKP in ZPP sta vpeljala spremembe, na katere je botrovala vse večja prisotnost elektronskih dokazov. Vendar zaradi posebnosti kazenskega in pravnega postopka pri regulaciji določenih institutov sprememb med seboj ni mogoče neposredno primerjati. Pravdni postopek preiskave in zasega (elektronske) naprave ne ureja, kakor kazenski postopek ne predvideva ureditve javne listine (v elektronski obliki).

V pravnem postopku ni mogoče zaznati teženj, skladno s katerimi bi se analogni elektronski dokazi ali slikovni in zvočni posnetki obravnavali drugače kot drugi elektronski dokazi. Slikovni in zvočni posnetki so zaradi podobnosti z analognimi dokazi v kazenskopravni teoriji podvrženi enakovrstni obravnavi. Kazenski postopek obravnava zvočne in slikovne posnetke v dvojni vlogi, in sicer jih umešča tako med dokazno sredstvo ogleda kot listine, odvisno od okoliščin dokazovanja. Kadar se sodišče pri dokazovanju posnetka osredotoči na spoznavanje vsebine izjave, takrat bo posnetek umestilo med dokazno sredstvo listine. Nasprotno, ko sodišče presoja posnetek z namenom ugotovitev dejstev, ki niso izjava, se dokaz izvede v okviru pravil dokaznega sredstva ogleda.⁷¹

V pravnem postopku ni podlage za dvojno obravnavo zvočnih in slikovnih posnetkov, kjer je merilo za dvojno obravnavo osredotočanje na spoznavanje vsebine izjave. Zvočni in slikovni posnetki zaradi pomanjkanja elementa berljivosti ne zadostujejo pojmovanju listine, hkrati pa imajo lastnosti, ki sodniku omogočajo neposredno čutno zaznavanje objekta dokazovanja, zato so obravnavani kot dokazno sredstvo ogleda. Če bi posnetke obravnavali kot listinske dokaze, bi se pravilo, da je v pravnem postopku treba listini v tujem jeziku predložiti njen overjen prevod, raztezalo na posnetke. Overjanje prevodov določa 63. člen Zakona o notariatu,⁷² ki se omejuje zgolj na prevod listine. Overitev prevoda zvočnega ali slikovnega posnetka ta institut ne omogoča. Je pa mogoča overitev transkripta zvočnega ali slikovnega posnetka, vendar pretvorba posnetka v transkript rezultira v izgubo marsikaterega elementa posnetka (tonaliteta glasu, gestikulacija ipd.), ki ga sodišče v transkriptu ne bo moglo zaznati.

⁷¹ Prav tam, str. 229.

⁷² Uradni list RS, št. 2/07 – uradno prečiščeno besedilo, 33/07 – ZSReg-B, 45/08, 91/13 in 189/20 – ZFRO.

6 Zaključek

Elektronski dokazi so raznoliki in vsestranski, tako da ni mogoče vseh podrediti pravilom istega dokaznega sredstva. Namen in cilj poglavja sta umestitev elektronskih dokazov med dokazna sredstva pravnega postopka, kjer se kot edini možnosti ponujata dokazno sredstvo listine in dokazno sredstvo ogleda. V luči razlaganja 107. in 224. člena ZPP se deli listino na fizično in elektronsko. Pri razumevanju listinskega dokaza se opiramo na pojem listine, ki je nosilec, na katerem je s pisavo izražena misel. Ob tem smo upoštevali smiselnost pogojenosti listine z elementom človeške pisave ali človeške misli. Razumevanja listine s prisotnostjo človeške pisave *a priori* izključuje obravnavo elektronskih listin kot dokaznega sredstva listine, kar nasprotuje veljavnemu zakonskemu besedilu. Pogojenost listine s človeško mislijo izključi iz listinskega dokaza elektronske listine, ki jih je ustvarila računalniška naprava. Zaradi tehnološkega napredka nemalokrat računalniška naprava sama ustvari zapis podatkov, ki nosi vse značilnosti elektronske listine. Vsled temu predlagamo, da se misel kot sestavni del definicije listine razlaga široko, in sicer tako, da vključuje tudi berljive računalniške »misli«.

Med dokazno sredstvo listine umeščamo tiste elektronske dokaze, ki izpolnjujejo elemente pojmovanja listinskega dokaza. Nasprotno, elektronski dokazi, ki jih ne moremo obravnavati v luči listinskega dokaza, spadajo med dokazno sredstvo ogleda. Sodišče v tem primeru elektronske dokaze praviloma z vidom in sluhom neposredno čutno zaznava. Pomembnost razlikovanja med dokaznimi sredstvi se odraža v raznolikosti pravil med dokaznimi sredstvi. Če se dokaz obravnava kot listina, se mora, ko je besedilo v tujem jeziku, sodišču priložiti overjen prevod listine. Naslednji pomemben razlikovalni element je, da je praviloma treba listine predložiti sodišču, medtem ko je dokazno sredstvo ogleda naravnano, da se dokazi izvedejo tudi zunaj prostorov sodišča. Velja še omeniti, da listine delimo na izvirne in kopije ter javne in zasebne, kar nosi posebne pravne učinke v pravnem postopku. Nepravilna umestitev elektronskega dokaza med dokazno sredstvo je lahko usodna za uspeh stranke v postopku.

Tekom prispevka je obravnavana tudi ureditev elektronskih dokazov v kazenskem postopku, ki se predvsem zaradi načina pridobivanja dokazov razlikuje napram pravnemu. Zvočni in slikovni posnetki ter analogni elektronski dokazi so v kazenskem postopku podvrženi dvojni obravnavi. Kadar se presoja vsebina izjave, gre za dokaz z listino, kadar pa se bodo zaznavale okoliščine, ki se ne štejejo za

izjavo, bo dokaz podvržen pravilom dokaznega sredstva ogleda. Vpeljavo posebne ureditve zasega, hrambe, zavarovanja in pridobivanja podatkov z elektronskih naprav v ZKP velja razlagati kot oblikovanje posebnega in samostojnega dokaznega sredstva, ki velja za digitalne elektronske dokaze, katere kazenski postopek obravnava drugače kot zvočne in slikovne posnetke ter analogne elektronske dokaze.

V pravnem postopku ni zaznati posebnih določb, ki bi posebej obravnavale elektronske dokaze. Vpeljana je sicer veljavnost elektronske listine, ki pa je vendarle enakovredna listini v fizični obliki. Nadalje 16.a člena ZPP določa, da je elektronska oblika enakovredna pisni, če so elektronski podatki primerni za obdelavo na sodišču, dosegljivi in primerni za poznejšo uporabo, in da se podatkom v elektronski obliki samo zaradi njihove elektronske narave ne sme odvreci dokazne vrednosti. Našteto napotuje, da se elektronski dokazi obravnavajo v luči tradicionalnih dokaznih sredstev. Pri dokazovanju z elektronskimi dokazi se zahteva torej analogna uporaba določb ZPP, ki se nanašajo na dokazovanje s tradicionalnimi dokaznimi sredstvi, pri čemer naj bo merilo umestitve zmožnost razlage elektronskega dokaza skozi elemente listinskega dokaza.

Literatura

- Biasiotti Maria Angela, A Proposed Electronic Evidence Exchange Across the European Union, *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, Let. 14 (2017), str. 1–12.
- Curreri Shannon M., Defining Document in the Digital Landscape of Electronic Discovery, *Loyola of Los Angeles Law Review Law Reviews*, Let. 38 (2005), št. 4, str. 1541-1590.
- Demšar-Potočnik Ivanka, *Razkritje dokazov v pravnem postopku*, IUS Software, GV založba, Ljubljana 2017.
- Gorkič Primož, Šugman Stubbs Katja, *Dokazovanje v kazenskem postopku*, GV Založba, Ljubljana 2011.
- Ivanc, Tjaša, *Evidence in Civil Law – Slovenia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Maribor 2015.
- Ivanc Tjaša, *Theoretical Background of Using Information Technology in Evidence Taking*, v: *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, V. Rijavec, T. Keresteš, T. Ivanc (ur.), Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn 2016.
- Juhart, Jože, *Civilno procesno pravo FLR Jugoslavije*, Univerzitetna založba, Ljubljana 1961.
- Mason Stephen, *Introduction*, v: *International Electronic Evidence*, S. Mason (ur.). British Institute of International and Comparative Law, London 2008.
- Mason Stephen, Seng Daniel, *Electronic Evidence*, Institute of Advanced Legal Studies (IALS): School of Advanced Study, London 2017.
- Munday, Roderick, *Cross and Tapper on Evidence* (13. izdaja), Oxford University Press, Oxford 2018.
- Roßnagel Alexander, Wilke Daniel, *Die rechtliche Bedeutung gescannteter Dokumente*, NJW, Let. 30 (2006), str. 2145-2150.
- Selinšek Liljana, *Elektronski dokazi – pasti in priložnosti*, *Pravna praksa*, Let. 27 (2008), št. 27, str. 12–15.

Toplišek Janez, Pravna zmogljivost elektronske pošte, Pravna praksa, Let. 16 (1997), št. 11, str. I–XII.
Triva, Siniša, Građansko procesno pravo I, Narodne novine, Zagreb 1965.

Ude, Lojze, Civilno procesno pravo, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2002.

Ude Lojze, Galič Aleš (ur.), Pravdni postopek, zakon s komentarjem, 2. knjiga, Uradni list, GV
Založba, Ljubljana 2006.

SUMMARY

The peculiarity of the nature of electronic evidence contributes to the fact that electronic evidence cannot be clearly categorised among the traditional means of proof provided by the Slovenian Contentious Civil Procedure Act (CCPA). Electronic evidence is stored on an electronic medium and, therefore, is not directly readable. For this reason, the presentation of electronic documents requires technical knowledge and technical devices. CCPA does not provide any special provision on how to categorise electronic evidence between the traditional means of proof. However, CCPA does provide equivalence of electronic and physical documents when electronic data are suitable for processing in courts, accessible and suitable for later use. Furthermore, it states that electronic data may not be declared invalid or lacking in evidential value solely due to their electronic form.

The current normative regulation of evidentiary rules in the CCPA does not have a special regulation for electronic evidence; for this reason, they are, by analogy, applied among the traditional means of proof of contentious civil proceedings. Therefore, we will assess the role of a peculiarity of electronic evidence, reflected in their fragility and readability with technical devices, on their classification between the traditional means of proof of contentious civil procedure. The possible options for the classification of electronic evidence are: (1) classification of electronic evidence as documentary evidence; (2) classification of electronic evidence as inspection object; (3) classification of electronic evidence results in the formation of a special and autonomous means of proof; (4) double consideration of electronic evidence according to the circumstances of presentation of evidence. Consequently, the purpose of this chapter is to research among which means of proof are electronic evidence categorised. Due to the unlimited forms of electronic evidence, we will focus solely on the most common forms, such as electronic documents, audio and video recordings and e-mails.

Understanding electronic evidence in the light of traditional means of proof in contentious civil proceedings requires an examination of the rules of applicable means of proof. Since the documentary evidence and the inspection are the only means of proof viable for the classification of the electronic evidence, a detailed review of their legal regulation will be presented. The means of proof of a document include electronic evidence that meets the elements of the notion of documentary evidence. We will have to consider the reasonableness of the human handwriting and human thought within the meaning of the document. However, electronic evidence, which cannot be considered documentary evidence, will be categorised as an inspection object. In this case, the court will perceive electronic evidence with direct sensory perception. The importance of distinguishing between means of proof is reflected in the diversity of rules between means of proof. Irregular classification of electronic evidence between the means of proof can, therefore, be destructive to the success of a party in contentious civil proceedings.

We will also research the regulation of electronic evidence in criminal proceedings. The introduction of a special regulation of seizure, storage, preservation and obtaining of data from electronic devices in the Criminal Procedure Act should be interpreted as the formation of a special and autonomous means of proof intended for digital electronic evidence. However, audio and video recordings and analogue electronic evidence are treated differently from digital evidence in criminal proceedings.